

**FAIR
ACTION**

Promoting
responsible
business

UNDER HUDEN

EN GRANSKNING AV VÄSKINDUSTRINS HANTERING AV LÄDER

© **FAIR ACTION** November 2016

Charlie Aronsson

Fair Action är en ideell förening som arbetar för att få företag att ta ansvar för sin påverkan på människor och miljö. Vi granskar hur varor och tjänster är producerade och sätter press på företag att förbättra arbetsvillkor och betala levnadslöner. Vårt mål är en hållbar värld där mänskliga rättigheter respekteras.

www.fairaction.se

Det här materialet är finansierat med stöd från Konsumentverket, som inte tar ställning till materialets innehåll.

www.konsumentverket.se

Grafisk Design och layout: Lina Garemark

Fotografi framsida: © Max Ferrero

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	5
Bakgrund	6
Leverantörskedjan - från ko till väska	6
Garvningsprocessen - från hud till läder	6
Stefan Rydin - garvningsexpert	8
Fallet Bangladesh	9
Fallet Indien	10
Vad säger företagen?	12
H&M	12
Indiska	13
Venue Retail Group	14
Åhléns	15
Analys och rekommendationer	17
Rekommendationer till företag	19
Rekommendationer till konsumenter	19
Källförteckning	20

Sammanfattning

I Under huden kartlägger Fair Action hur fyra svenska företag som säljer läderväskor arbetar med social- och miljömässig hållbarhet genom sina leverantörskedjor. Företagen har svarat på en enkät som handlar om företagets hållbarhetsarbete vad gäller läder i allmänhet och läderväskor i synnerhet. Med hjälp av Stefan Rydin, expert på garvning och kemiingenjör och Kashiful Hoda, ledare för en människorättsorganisation i Bangladesh samt färska rapporter granskar Fair Action hur företagen hanterar social- och miljömässig hållbarhet på policynivå. Slutligen ger vi både företag och konsumenter ett antal rekommendationer.

Fair Action anser att H&M, Indiska, Venue Retail Group och Åhléns måste arbeta långsiktigt med leverantörer för att visa dem att man är villig att investera tid och arbete i lösningar på läderbranschens omfattande problem. Hittills har företagen främst fokuserat på åtgärder som rör djurvård och miljö. Nu behöver företagen komplettera med gemensamma strategier för att hantera problem relaterade till

arbetsmiljö och arbetsvillkor som farliga arbetsplatser, otrygga anställningar och låga löner. Fair Action uppmanar också företagen att inkludera arbetarna i arbetet för en renare läderindustri, det gäller inte bara företagens eget arbete utan även de samarbeten de ingår i som till exempel Leather Working Group¹.

Fair Action ser också en stor förbättringspotential vad gäller företagens transparens. Endast ett av företagen (H&M) offentliggör sina direktleverantörer. Samtidigt är Fair Action förvånade att H&M väljer att inte offentliggöra hur många leverantörer av läderväskor de har, något som de andra företagen är öppna med.

---

1. Leather Working Group är ett branschinitiativ för att främja en framförallt miljömässigt hållbar garverinäring: <http://www.leatherworkinggroup.com/> (161018)

Inledning

I Fair Actions rapport I samma fotspår (2014)² granskades skobutikskedjors hållbarhetsarbete. En av rapportens slutsatser var att de största riskerna för människor och miljö i skors leverantörskedja finner vi i läderproduktionen, en bild som även företagen delade. De flesta företag kunde också enas om att förekomsten av krom i garvning är den enskilt största risken. För att ta fasta på detta och bredda kunskapen om hur kontrollen av lädertillverkning ser ut i andra branscher har Fair Action valt att fokusera på en annan varugrupp, läderväskor. Vi har i den här granskningen valt företag som säljer läderväskor med egna varumärken och som låter tillverka väskorna eller lädret i låglöneländer. De företag vi har valt är tre av Sveriges största detaljhandelsföretag inom mode och inredning: H&M, Indiska och Åhléns. Vi har också valt att granska Venue Retail Group, den största specialisten inom läderaccessoarer. Syftet med rapporten är att ge en ögonblicksbild av hur svenska företag som säljer läderväskor med egna varumärken hanterar sociala och miljömässiga problem i sin leverantörskedja.

Rapporten bygger på en enkät där företagen svarar på frågor om tillverkningen av företagets egna märkesväskor av läder. Vi kompletterar företagets bild med hur andra aktörer inom garveribranschen ser på tillståndet inom industrin men också vilka

krav man kan och bör ställa på de företag som säljer läderprodukter under egna varumärken. Till rapporten planerade Fair Action en fältresa till Chennai, Indien som på grund av säkerhetsskäl är uppskjuten till våren 2017.

Rapporten börjar med ett kapitel som beskriver läderbranschen i Indien och garvningsprocessen. Kapitlet innefattar också intervjuer med Stefan Rydin som är kemiingenjör och garvningsexpert och Kasheful Hoda som leder människorättsorganisationen RISE³ i Bangladesh som bland annat bevakar tillståndet inom garveriindustrin. Vi refererar också till två nyligen publicerade rapporter som beskriver garveriindustrin i Tamil Nadu, Indien. I det andra kapitlet presenterar vi svaren från den enkät vi låtit företagen svara på. I det sista kapitlet analyserar vi svaren och ger företag och konsumenter rekommendationer för hur vi tillsammans kan bidra till en mer hållbar läderindustri.

-
2. Fair Action, I samma fotspår?, Charlie Aronsson (2014): http://fairaction.se/wp-content/uploads/2015/04/Rapport-i-samma-fotspar_140820_1.pdf (161024)
  3. Research Initiative for Social Equity (RISE Society): <https://risebd.com/> (161018)

Bakgrund

Leverantörskedjan – från ko till väska

Precis som andra varor kan en läderväskas leverantörskedja se ut på olika sätt. Djuret föds upp på en farm och slaktas på ett slakteri. I länder som Bangladesh och Indien, liksom i många andra länder, köps den obehandlade huden upp av en mellanhand (hudhandlare) som konserverar den med salt och säljer den vidare till ett garveri. Garvningsprocessen utförs ibland av ett enda garveri, ibland av flera olika garverier. När hudarna (läder) är färdiggarvade köps de ofta upp av en agent som säljer dem vidare till väskfabriken. I vissa fall utförs inte alla moment i tillverkningen av väskan i fabriken. Moment som till exempel broderi kan läggas ut på hemarbetare som utför ett visst arbetsmoment. När väskan är färdig köps den av varumärket som i vårt fall är samma företag som butiken.

Garvningsprocessen – från hud till läder

Garvning är den process som gör att en rå djurhud blir till läder som bland annat kan användas till en läderväska. Garvningen syftar till att göra lädret mjukt och hållbart. I garvningen ingår flera moment efter slakt. Ofta utförs förbehandlingen och huvudgarvningen, de moment som är mest riskfyllda, i ett garveri och efterbehandlingen i ett annat. Inte sällan utförs de två första momenten av garvningen i länder eller regioner med sämre efterlevnad och uppföljning av miljölagstiftning medan efterbehandlingen utförs i till exempel Italien.

Cirka 90 procent av världens läder kromgarvas⁴. Anledningen till att industrin till stor del har lämnat den traditionella vegetabiliska garvningen med garvämnerna som barkextrakt är att metoden är både dyrare och mer tidskrävande. Krom ger också lädret andra egenskaper än vegetabilisk garvning.

Figur 1: Exempel på en läderväskas leverantörskedja.

4. Åke Lindström, produktionschef Tärnköping Garveri AB, intervju (140328)

Figur 2: Kromgarvningsprocessen

Krom finns i två former, krom 3 som är den form som används vid lädergarvning och krom 6. Krom 6 är ett cancerogent ämne som är förbjudet i produkter som importeras till EU. Även om krom 6 inte används direkt i garvningen kan krom 3 ombildas till krom 6 genom oxidering under olika delar av garvningsprocessen. Krom 3 kan också övergå till krom 6 när det förbränns, till exempel när en läderväska hamnar på soptippen.⁵ Förutom vegetabilisk garvning och kromgarvning finns hybrider av de två metoderna. En metod är att eftergarva kromgarvat läder med vegetabiliska kromämnen⁶. En annan metod är att tvärtom, eftergarva en hud som först garvats vegetabiliskt med krom.

Leather Working Group

Leather Working Group (LWG) är ett branschinitiativ som startades 2005 med syftet att stödja miljömässiga kontrollfunktioner inom läderindustrin. LWG har kriterier för att bedöma hur garverier arbetar med miljöfrågor. LWG som består av 350 medlemmar varav 256 garverier, 47 märken och 47 underleverantörer har som mål att lyfta fram goda exempel och stödja hållbarhetsarbetet inom industrin. På gruppens hemsida finns 288 garverier som har kontrollerats. Hur garverier svarar upp mot LWG:s kriterier leder till ett visst antal poäng som i sin tur leder fram till en kategorisering: guld, silver, brons och kontrollerad, där det högsta betyget är guld. Drygt hälft

5. European Chemicals Agency, Background document to the Opinion on the Annex XV dossier proposing restrictions on Chromium VI in leather articles, s 31 (2012): https://echa.europa.eu/documents/10162/13641/background_doc_restriction_on_lead_and_its_compounds_en.pdf (161024)

6. SAE International: <http://standards.sae.org/ams3500g/> (161018)

ten av de kontrollerade garverierna har guldstatus (156). Endast sex av garverierna är vegetabiliska.⁷

REACH

REACH är en EU-förordning som ersätter stora delar av de kemikalierregler som tidigare gällde i både EU och Sverige. REACH består av fem delar: registrering, utvärdering, tillståndsgivande, begränsning och informationsutbyte. Den som producerar eller importerar kemiska ämnen eller varor som innehåller kemiska ämnen till en vikt per år över ett ton ska registrera detta hos ECHA⁸, den europeiska kemikaliemyndigheten. Kravet på registrering gäller för det enskilda ämnet som används inom EU och om ämnet ingår i en blandning eller i varor. ECHA har tagit fram en kandidatlista på ämnen där informationsplikt gäller för det producerande eller importerande företaget. ECHA har också en förbuds- och en begränsningslista för kemikalier i t ex lädervaror. När ett företag registrerar ett ämne till ECHA förbinder det sig att dela informationen genom ett forum för erfarenhetsutbyte. I Sverige har Kemikalieinspektionen ansvar för uppföljning av lagstiftningen. En konsument ska på begäran få information om alla substanser som finns i en vara och som är med på kandidatlistan från en återförsäljare inom 45 dagar.⁹

Stefan Rydin - garvningsexpert

Stefan Rydin är kemiingenjör och koordinerar bland annat det svenska initiativet Swedish Shoe Environmental Initiative (SSEI) sedan 2012. SSEI har ett tiotal skoföretag som medlemmar och arbetar främst med att ta fram ett materialindex för att möjliggöra mer hållbar skotillverkning.¹⁰ Stefan har sedan närmare 30 år specialiserat sig på lädergarvning och har kontrollerat en mängd garverier i olika världsdelar. Fair Action träffar Stefan för att fråga vad han tycker svenska företag bör göra för att hantera sin leverantörskedja vad gäller läder.¹¹

Kontroll av garverier

Stefan Rydin vill att svenska företag stärker kontrollen av sina läderleverantörer (garverier). För att göra det behöver företagen ta hjälp av experter, åtminstone de första gångerna man kontrollerar ett garveri. Rydin poängterar också att det finns många fördelar med att använda lokala partners:

-En lokal organisation i till exempel Indien har tillgång till annan information om arbetsförhållanden och miljö än en europeisk konsult. Varför gör man inte det i en större utsträckning? -Jag tror att man hellre lägger ut den uppgiften på aktörer som till exempel LWG för att få ett papper på att det är okej.

LWG som är den dominerande certifieringen för garverier fokuserar på miljöfrågor men har vissa kriterier som rör arbetsmiljö, det är dock något Stefan Rydin menar ska tas med en nypa salt:

- De som utför kontroller har ingen kunskap om de sociala frågorna, det är garverifolk. Rydin pekar också på andra begränsningar inom LWG som att de omfattande revisionerna gör det omöjligt för mindre garverier att certifieras.

Leverantörskedjan

Som illustreras av beskrivningen av både leverantörskedjan (figur 1) och garvningsprocessen (figur 2) är vägen från råhud till färdig läderväska komplicerad och en rad olika aktörer är inblandade. Gör branschen det de kan för att företagen ska få tillräcklig insyn? Enligt Stefan Rydin är läderbranschen en konservativ bransch med familjeföretag som inte gärna släpper på information. Ofta är inställningen från garveriägare utanför Europa till köpande europeiska företags kemikaliekrav att de är handelshinder. Den komplicerade leverantörskedjan påverkar givetvis också möjligheten att följa en kohud från farm till färdig väska:

- Svårigheten är att följa hudarna under processen eftersom hudar från olika farmar ofta blandas antingen hos hudhandlaren eller hos garveriet, menar Rydin.

7. Leather Working Group: <http://www.leatherworkinggroup.com/> (161018)

8. European Chemicals Agency: <https://echa.europa.eu/> (161018)

9. Kemikalieinspektionen: <http://www.kemi.se/reach> (161018)

10. Swedish Shoe Environmental Initiative: <https://ssei.se/> (161018)

11. Stefan Rydin, verksamhetschef Nordeconsult AB, intervju (160922)

Hazaribagh är ett exempel på ett kluster av garverier på en begränsad yta vilket skapar en olidlig miljö att både arbeta och bo i.

Foto: ©Tobias Andersson Åkerblom

Ett land med en viktig läderindustri som dock har väldokumenterat svåra effekter på både arbetarnas hälsa och miljön är Bangladesh. På grund av de svåra förhållanden som råder har flera svenska företag valt att stoppa användandet av läder från Bangladesh i sina produkter. Fair Action frågar Stefan vad han tycker om det:

- Behovet av de arbetstillfällena garverinäringen skapar är givetvis stort i ett fattigt land som Bangladesh. Det bästa vore om man kunde vara kvar i landet och förbättra de förhållanden som råder i branschen.

Garvningsprocessen

I maj 2016 trädde en skarpare lagstiftning i kraft för införsel av det cancerogena ämnet krom 6 till EU, men Stefan Rydin menar att det inte innebär att garveriarbetarna har fått en säkrare arbetsmiljö: -Det finns inget samband mellan minskad införsel av läder med krom 6 till EU och mindre krom i garveriprocesserna. Det viktigaste enligt Rydin är att arbetarna skyddas mot att exponeras för krom genom att de använder skyddsutrustning och att garverierna har en acceptabel kemikaliehantering.

Om företag vill undvika krom i sin leverantörskedja är garvning med vegetabiliska garvämnerna som barkextrakt ett alternativ. Men är vegetabilisk garvning per definition mer hållbar än kromgarvning? Stefan Rydin menar att frågan är komplex:

- Kromgarvat har en "potential" att vara mycket värre än vegetabilisk garvning, men ett bra kromgarveri är förmodligen bättre än ett dåligt vegetabiliskt. Ett garveri använder ett par hundra kemikalier och det gäller att ha koll på alla processer. Med det sagt kommer du alltid ha problem med avfallshantering på ett kromgarveri. Använder man inte krom 3 i garvningen får man heller inget krom 6.

Fallet Bangladesh

I Bangladesh huvudstad Dhaka ligger stadsdelen Hazaribagh som står för cirka 95 procent av läderproduktionen i landet. I en enda stadsdel samsas över 200 garverier med nära tvåhundra tusen invånare.¹² En process har pågått under många år där myndigheterna vill flytta garverierna till en annan stadsdel där de erbjuds bland annat vattenrening. Flytten har dock förhalats, bland annat för att gar-

12. Business Insider, These heartbreaking images show what it's like to live and work in one of the most polluted cities on earth, Charles Clark (151009): <http://www.businessinsider.com/living-and-working-in-hazaribagh-the-most-polluted-city-in-bangladesh-2015-10?r=UK&IR=T&IR=T/#hazaribagh-has-a-population-of-just-over-185000-people-and-is-a-neighborhood-in-dhaka-the-capital-of-bangladesh-it-is-one-of-the-poorest-countries-in-the-world-1> (161018)

veriegare och myndigheter inte är överens om hur kostnaden för flytten ska fördelas.¹³ På senare tid har flera svenska företag infört stopp för läder från Bangladesh, men det är svårt att säkerställa var lädret verkligen kommer ifrån. Under den muslimska högtiden eid slaktas över sju miljoner djur i landet. Under högtiden får en handlare en dryg hundralapp för en kohud i Bangladesh¹⁴. Samma kohud betingrar i Indien ett betydligt högre pris vilket leder till omfattande smuggling av hudar som säljs som indiska till indiska agenter och garverier¹⁵.

Kasheful Hoda är initiativtagare till den ideella människorättsorganisationen RISE i Bangladesh och har arbetat med att granska arbetarnas villkor inom garveribranschen. Fair Action ringer Kasheful för att fråga hur leverantörskedjan ser ut för läder och vad svenska företag kan göra för att medverka till en mer hållbar läderindustri.

Problem i produktionen

De två största problemen för en garveriarbetare i Hazaribagh är enligt Hoda dels de hälsoproblem som arbetet innebär, dels löner som inte går att försörja sig på. Kashefuls Hoda bedömning är att åtta av tio arbetare lider av mer eller mindre allvarliga hälsoproblem. Skyddskläder används sällan. Få arbetare har råd med ett läkarbesök vilket gör att kopplingen mellan sjukdom och arbete inte kan bevisas. Under högsäsong kan arbetsdagarna vara 18 timmar långa. Grundlönen varierar kraftigt, men börjar någonstans runt 550 kr i månaden. En frisk arbetare behöver ungefär 1 300 kr för att försörja sig själv och sin familj. Om arbetaren tillhör de 80 procent som lider av hälsoproblem behövs ytterligare drygt 200 kr i månaden.

Leverantörskedjan

Hoda beskriver en leverantörskedja där det är vanligt att köparen av läder från till exempel Italien inte

känner till var huvudgarvningen, den giftigaste delen av processen, är genomförd. -En agent köper de billigaste skinnen som är graderade "Grade D" och säljer dem till garverier i Europa som processar lädret till "Grade A" som då kan säljas till statusmärken i Europa. Det finns en stor risk för sammanblandning av ursprung. Givet den svåra situationen för garveriarbetarna i Bangladesh och den stora utmaning det är för ett svenskt företag att hantera sina inköp av läder ställer Fair Action frågan, vad ska svenska företag göra? -Oavsett om det handlar om Bangladesh eller Indien måste de intressera sig för arbetarnas situation. Om de gör det finns det en möjlighet att situationen förbättras. Träffa arbetarna. Inte på garveriet, i hemmet. Det är också viktigt att köparen investerar långsiktigt i relationen med garveriet. Med bara kontroller kommer inte någon verklig förändring, avslutar Kasheful Hoda.

Fallet Indien

I den norska ideella organisationen Framtiden i Våre Händers (FiVH) rapport om sju företag som säljer läderväskor på den norska marknaden bekräftas att situationen i Hazaribagh inte är unik. I den indiska provinsen Tamil Nadu, där en stor del av lädret till väskorna garvas är arbetsdagarna på 12 timmar, låga löner och avsaknad av skyddsutrustning mer regel än undantag.¹⁶ Av de sju företag som granskas i rapporten valde tre att svara på enkäten, bland annat H&M. Morris som ingår i Venue Retail Group (som även granskas i denna rapport) valde att inte svara på enkäten för den norska rapporten. En av slutsatserna FiVH drar i rapporten är att läder inte lyfts fram tillräckligt i företagets hållbarhetskommunikation och att det i de fallen det görs handlar om djurhållning, sällan eller aldrig om arbetsmiljö.

EU-projektet Change Your Shoes (CYS), där Fair Action är en av 18 organisationer, släppte i oktober 2016 en rapport där 51 garveriarbetare från Am-

-
13. Dhaka Tribune, Hazaribagh tanners to pay Tk10,000 fine daily, Ashif Islam Shaon (160718): <http://archive.dhakatribune.com/bangladesh/2016/jul/18/hazaribagh-tanners-pay-tk10000-fine-daily> (161018)
  14. Dhaka Tribune, Rawhide sold at lowest prices (160916): <http://www.dhakatribune.com/bangladesh/2016/09/16/rawhide-sold-lowest-prices/> (161031)
  15. Dhaka Tribune, Rawhide smugglers active in bordering areas, Hedait Hossain Molla (160911): <http://www.dhakatribune.com/bangladesh/2016/09/11/rawhide-smugglers-active-bordering-areas/> (161018)
  16. Framtiden i Våre händer, Giftig luksus, Charlotte Ruud Granum (2016): <http://www.framtiden.no/rapporter/rapporter-2016/797-giftig-luksus/file.html> (161024)

bur i regionen Tamil Nadu intervjuas, en av dem är Manikkyam, som egentligen heter något annat. Här är hans berättelse:

Jag har arbetat 40 år på ett och samma garveri och är nyligen pensionerad. Jag är dalit¹⁷ och började som springpojke. Jag blev kvalitetskontrollant och fick senare en mer senior roll på garveriet. När jag började arbeta garvade vi vegetabiliskt, men kort därefter byttes den traditionella metoden ut mot den effektivare kromgarvningen. När krom började användas blev också myndigheternas övervakning av miljöpåverkan strängare, detta ledde till att många mindre garverier fick stänga i området. Det var en utbredd korruption inom den kontrollfunktion som övervakade garverier. Spåren efter garveriindustrin är tydliga. Under de år jag har arbetat som garvare har skördar och tillgången av sötvatten minskat dramatiskt. Jag har själv tumörer över hela kroppen som jag inte vet är elakartade eller inte eftersom jag inte har fått någon diagnos. Min före detta arbetsgivare vägrar att ta ansvar för min hälsosituation.¹⁸

De kromgarvade hudarna får sin blåa nyans av kromet. Här utanför ett garveri i Tamil Nadu.

17. Dalit är en självvald benämning av de som inte tillhör de fyra kaster som omnämns inom hinduismen. Daliter innehar oftast de sämst betalda jobben och är till större del icke läs- och skrivkunniga jämfört med andra kaster.
18. Change Your Shoes, Walk a mile in their shoes, Vaibhaav Raj, Shashi Kant Prasad och Anton Pieper (2016): http://fairaction.se/wp-content/uploads/2016/10/indiaReportEN_korr4.pdf (161031)

Vad säger företagen?

H&M

Ägare: Störst aktieinnehav, familjen Stefan Persson med bolag (38,5% i antal aktier, 70,1% i antal röster)¹⁹

Butikskoncept som säljer läderväskor (i Sverige):

H&M, &Other Stories, COS och Weekday

Antal försäljningsställen (i Sverige):

173 (alla säljer inte läderväskor)

Egna varumärken (läderväskor):

H&M, &Other Stories, COS och Weekday

Läderväskors andel av total omsättning:

Inget svar

Antal leverantörer av läderväskor: Inget svar

Tillverkningsländer (läderväskor): Bland annat Kina, Turkiet, Indien och Sverige.

förändekoden. Kontroller utförs framförallt i första ledet i leverantörskedjan. Företaget säger också att de utför kontroller av strategiska leverantörer i andra led inklusive garverier. Garverier som granskas genomför först en självrevision som följs upp av H&M. Företaget uppger att de via kontrakt med direktleverantören förbehåller sig rätten att oannonserat besöka de garverier som används. Direktleverantören förbinder sig också att följa upp att deras respektive leverantörer svarar upp mot H&M:s policys. Garverierna måste följa H&M:s kemikalierestriktioner och åtar sig att behandla sitt avfallsvatten i ett vattenreningsverk. Alla leverantörer av animaliska produkter lyder under H&M:s etiska policy för animaliska material. Som en del av policyn förbjuder företaget läder garvat i Bangladesh. Anledningen till embargot är enligt H&M de bristfälliga garveriprocesserna i landet. Intervjuer av arbetare sker från fall till fall när misstanke finns om brott mot H&M:s minimikrav. H&M uppger att företagets egna auditörer gör i snitt två kontroller per leverantör och år, kontroller i andra ledet har hittills varit förannonserade. Ett exempel på en avvikelse mot uppförandekoden företaget funnit under kontroller är olaglig användning av korttidskontrakt.

På frågan om H&M utför riskanalyser i leverantörskedjan för sina läderväskor hänvisar de till sitt deltagande i den ideella organisationen Shifts utbildningsprogram²⁰ för att implementera FN:s principer om företag och mänskliga rättigheter²¹. H&M menar att många av företagets processer innefattar riskanalyser av mänskliga rättigheter, till exempel risker

Leverantörsledet och risker i tillverkningen

H&M uppger att de strävar efter ett långsiktigt samarbete med alla leverantörer. Företaget har arbetat med sina strategiska leverantörer i genomsnitt i tio år. 25 procent av hudarna som används till lädret i H&M:s märkesväskor kommer från Europa och USA, 75 procent från resten av världen. H&M uppger att deras leverantörer i första led är bundna via kontrakt att följa företagets uppförandekod. Företaget har som ambition att även andra ledets leverantörer ska signera koden. Idag bedömer H&M att minst 50 procent av deras produktion i andra ledet omfattas av deras uppförandekod. Alla leverantörer i första led samt strategiska leverantörer i andra led (även garverier) får enligt H&M utbildning i upp-

19. H&M: <http://about.hm.com/sv/investors/the-share/shareholders.html> (161018)

20. Shift: <http://www.shiftproject.org/what-we-do/business-learning/> (161018)

21. FN:s principer om företag och mänskliga rättigheter är ett antal principer riktade till både företag och stater för att förebygga, identifiera och avhjälpa brott mot mänskliga rättigheter i företags leverantörskedjor: <https://business-humanrights.org/en/un-guiding-principles> (161019)

kopplade till material och marknad. 2015 genomförde H&M en riskanalys gällande mänskliga rättigheter i de länder företaget är verksamt. H&M vill inte dela med sig av analysen.

Samarbeten och transparens

2015 ingick H&M ett globalt ramavtal²² med IndustriALL²³ och IF Metall²⁴. Bland annat innebär ramavtalet att de åtar sig att organisera kommittéer med representanter från lokala fackföreningar och H&M. Idag finns kommittéer i Bangladesh, Kambodja, Indonesien, Myanmar och Turkiet. I Bangladesh har H&M etablerat ett center där fabriksledning och arbetare på 170 fabriker tränas i social dialog och hur man genomför demokratiska val av arbetarrepresentanter. Målet är att samtliga fabriker som producerar för H&M skall ha genomgått träningen 2018. I Bangladesh, Kambodja, Kina, Indonesien, Indien och Turkiet omfattas cirka 140 fabriker av en utbildning i lönebildning utvecklad av Fair Wage Network²⁵. H&M uppger att de arbetar tillsammans med andra aktörer för att ta fram en certifiering som ska garantera full transparens av läder till farmen där djuret är uppfött. Certifieringen ska innehålla kriterier för god djurhållning, miljö och socialt ansvar genom hela produktionskedjan. Inom miljöområdet samarbetar H&M framförallt med LWG, Solidaridad²⁶ och STWI (Swedish Textile Water Initiative)²⁷. H&M:s hållbarhetsrapport är offentlig och innefattar avsnitt om läder. I hållbarhetsrapporten berättar företaget bland annat om medlemskapet i LWG²⁸. Företaget har varit medlem sedan 2009 för att som man säger, bidra till en bättre läderindustri och sökbarhet av läder. Företaget vill med medlemskapet öka andelen certifierat läder. H&M publicerar en

leverantörslista som täcker in leverantörer i första ledet samt de viktigaste leverantörerna i andra ledet.

Miljö

H&M uppger att de har vegetabiliskt garvade läderväskor, men huvuddelen är kromgarvade. I företagets läderstrategi ingår att företaget på sikt ska sluta köpa kromgarvat läder. H&M har en så kallad Restricted Substances List (RSL) samt en Manufacturing Restricted Substances List (MRSL). RSL är en begränsningslista för de substanser som inte får finnas i den färdiga produkten medan MRSL reglerar de ämnen som överhuvudtaget inte får finnas i produktionen. Restriktionerna måste följas av alla garverier som används av H&M:s direktleverantörer. H&M:s kemikaliearbete är integrerat med Zero Discharge of Hazardous Chemicals (ZDHC).²⁹

Indiska

Ägare: Familjen Thambert³⁰

Butikskoncept som säljer läderväskor (i Sverige):

Indiska

Antal försäljningsställen av läderväskor

(i Sverige): 68, samt webbutik

Egna varumärken (läderväskor): Indiska

Läderväskors andel av total omsättning: 0,5%

Antal leverantörer av läderväskor: 2

Tillverkningsländer (läderväskor): Indien.

Leverantörsledet och risker i tillverkningen

Av Indiskas två leverantörer har leverantören i Jaipur levererat väskor till Indiska sedan 2010, den i Delhi sedan 2013. Tillverkaren i Jaipur äger ett eget

22. Ett globalt ramavtal är ett avtal mellan en global facklig federation och ett multinationellt företag vars syfte är att skydda arbetares rättigheter i alla verksamheter som drivs av företaget: <http://www.ifmetall.se/> (161019)

23. IndustriAll är en internationell facklig federation som organiserar över 600 fackföreningar och 50 miljoner arbetare i 140 länder inom gruv-, energi- och tillverkningsindustrin: <http://www.industrial-union.org/> (161031)

24. Ett svenskt fackförbund som organiserar arbetare inom bl a plast-, läkemedels-, byggnadsämnes-, stål-, kemi- och verkstadsindustrin: <http://www.ifmetall.se/forbundet> (161031)

25. Fair Wage Network: <http://www.fair-wage.com/en/who-we-are-menu/introduction.html> (161018)

26. Solidaridad Network: <https://www.solidaridadnetwork.org/> (161102)

27. Swedish Textile Water Initiative är ett företagsinitiativ där 30 företag (plus Stockholms läns landsting) med Stockholm International Water Institute tar fram och implementera riktlinjer för hållbar vattenanvändning i hela leverantörskedjan.

28. H&M, Conscious Actions - Sustainability report 2015 (2016), sida 42: http://sustainability.hm.com/content/dam/hm/about/documents/masterlanguage/CSR/2015%20Sustainability%20report/HM_SustainabilityReport_2015_final_FullReport.pdf (161102)

29. The ZDHC Foundation: <http://www.roadmaptozero.com/about/> (161018)

30. Indiska: <https://indiska.com/foretagsfakta> (161018)

garveri. Var de kromgarvade hudar garveriet köper in för efterbehandling kommer ifrån har Indiska precis börjat undersöka. Tillverkaren i Delhi köper sitt läder från tre externa garverier varav ett används till de väskor som tillverkas i Indiskas namn. Ingen av de garverier Indiskas direktleverantörer köper sitt läder ifrån utför den så kallade huvudgarvningen som anses vara den mest riskfyllda delen av garvningsprocessen. Indiska har en uppförandekod sedan 1998. Sedan 2015 har företaget också en policy för underleverantörer och en för hemarbete. Leverantörer i första och andra ledet omfattas av uppförandekoden, det vill säga även garverier. Endast direktleverantörer signerar uppförandekoden med tillhörande policys men koden följs upp även vid besök hos underleverantörer i andra ledet. Garverier omfattas inte av någon särskild policy förutom att de måste vara anslutna till vattenreningsverk.

Enligt Indiska ingår en riskanalys av respektive leverantör i företagets nya uppförandekod. Kontroller enligt den nya koden kommer genomföras under hösten 2016, Indiska uppger att de gärna delar med sig av resultatet. Det största problemet som företaget ser i leverantörskedjan för sina läderväskor är svårigheten att säkerställa att de kohudar som används till väskorna och köps från Indien kommer från lagliga regioner³¹. Företagets CSR-auditör har genomfört två kontroller under det senaste året. Inga brott mot uppförandekoden har upptäckts under dessa kontroller, däremot saknas viss dokumentation. Under kontroller intervjuas arbetare. Indiska publicerar ingen offentlig hållbarhetsrapport, men planerar att göra det våren 2017. Indiskas ambition är sökbarhet av lädret ner på farmnivå, i nuläget kan den av de två leverantörerna som använder kohudar från Indien spåra djuren till respektive region. Leverantören menar att det är möjligt att spåra djuren till farmnivå men säger samtidigt att det är en ny fråga för dem.

Samarbeten och transparens

Indiska ingår i STWI och Svensk Handels arbetsgrupp för animaliska material. Samtliga Indiskas läderväskor kromgarvas i huvudgarvningen. Indiska

samarbetar för närvarande inte med någon lokal organisation men säger sig vara öppna för det. Indiska publicerar inte sina leverantörer offentligt. Maria Elfors, hållbarhetschef:

-Vi samarbetar sedan lång tid tillbaka med många av våra leverantörer och av konkurrensmässiga skäl offentliggör vi inte dessa.

Miljö

De väskor som tillverkas i Jaipur eftergarvas med vegetabiliska garvämnen. Indiska använder textilimportörernas kemikalielista som RSL, en lista företaget själva har varit med om att ta fram. Indiska är också medlemmar i Swereas kemikaliegrupp³². Samtliga läderorder testas för bland annat krom 6. Alla tester genomförs vid oberoende laboratorium.

Venue Retail Group

Ägare: Störst aktieinnehav (13,8%) har det svenska investeringsbolaget Varenne AB³³

Butikskoncept som säljer läderväskor (i Sverige):

Accent, NK Skor & Accessorier och Rizzo

Antal försäljningsställen som säljer läderväskor (i Sverige): 79

Egna varumärken (läderväskor): Don Donna, Rizzo och A-TO-B

Läderväskors andel av total omsättning: 5%

Antal leverantörer av läderväskor: 7

Tillverkningsländer (läderväskor): Italien

(4 leverantörer), Indien (3 leverantörer)

Leverantörsledet och risker i tillverkningen

Venue Retail Group (VRG) har samarbetat med tre av sju leverantörer i över fem år. VRG uppger att lädret kommer från Indien och Italien och garvas i närheten av respektive väskfabrik. Företaget har en offentlig uppförandekod som gäller för företagets direktleverantörer och deras underleverantörer. Företaget gör inga externa kontroller av efterlevnaden av deras uppförandekod. VRG gör besök hos leverantörerna men vill inte kalla dessa besök regelrätta

31. The India Express, The states where cow slaughter is legal in India (151008): <http://indianexpress.com/article/explained/explained-no-beef-nation/> (161018)

32. Kemikaliegruppen vid Swerea IVF: <http://www.kemikaliegruppen.se/> (161019)

33. Venue Retail Group: <http://venueretail.com/investor-relations/aktien/aktieagare/> (161018)

kontroller. Företaget uppger att de genomförde ett förannmält besök på en fabrik i Indien i maj 2016. VRG genomförde inga arbetarintervjuer under besöket. VRG uppger att de fabriker de använder i Indien är kontrollerade av BSCI³⁴, vissa fabriker kan vara SA8000-certifierade³⁵. Företaget har ingen särskild policy för garverier. Direktleverantörer informeras om REACH via uppförandekoden. Företaget gör ingen riskanalys av de leverantörer de väljer att samarbeta med. De nämner inte heller några särskilda risker i leverantörskedjan för läderväskor som företaget uppmärksammat och har följaktligen inte heller någon handlingsplan för att hantera de eventuella riskerna. VRG säger sig inte hittat någon avvikelser mot företagets uppförandekod.

Samarbeten och transparens

VRG hållbarhetsrapporterar inte och deras leverantörlista är inte offentlig. Företaget är inte med i något flerpartsinitiativ som arbetar med hållbarhetsfrågor inom läderindustrin.

Miljö

VRG använder kemikalieinspektionens lista som RSL, listan avser samtliga leverantörer. Företaget uppger att efterlevnaden säkerställs genom att leverantörer signerar deras kod. 15 procent av försäljningsvärdet av VRG:s egna märkesväskor i läder utgörs av väskor där lädret är eftergarvat med vegetabiliska garvämnen men där huvudgarvningen görs med krom.

Åhléns

Ägare: Antonia Ax:son Johnson

Butikskoncept som säljer läderväskor (i Sverige):

Åhléns

Antal försäljningsställen som säljer läderväskor

(i Sverige): 69

Egna varumärken för läderväskor: Wera och

Åhléns

Läderväskors andel av total omsättning: 0,5%

Antal leverantörer av läderväskor: 7

Tillverkningsländer (läderväskor): Indien

Leverantörsledet och risker i tillverkningen

Av de sju direktleverantörer av läderväskor Åhléns samarbetar med har relationen med fyra av dem varat i över fem år. Åhléns använder sig av BSCI:s uppförandekod. Samtliga direktleverantörer signerar koden och förväntas i sin tur följa upp att den efterlevs av sina respektive affärspartners. Vad gäller garverier har företaget som mål att senast 2020 ha 100 procent LWG-certifierade garverier i sin leverantörskedja. I maj 2016 uppger Åhléns att drygt 60 procent av inköpsvärdet av läder är LWG-certifierat. Utökade krav för garverier finns i Åhléns affärsavtal. Bland kraven märks att läder ska vara en biprodukt från matproduktion. Åhléns säger att de uppmanar sina leverantörer att använda sig av LWG-certifierat läder och säkerställa sökbarhet ner till slakteri. Företaget uppger att merparten av allt läder i deras egen märkesproduktion garvas och har sitt ursprung i Indien. Åhléns har kommunicerat till samtliga indiska läderleverantörer att företaget från och med 2020 endast kommer köpa LWG-certifierat läder. Fabriker som producerar till Åhléns ska vara kontrollerade av BSCI och garverier ska vara kontrollerade av LWG. Sedan 2014 har det genomförts nio BSCI-kontroller i företagens leverantörskedja för läderväskor. Läderleverantörer ska kontrolleras med ett intervall på mellan sex månader och två år. Åhléns uppger att inga allvarliga brister har hittats under kontroller, arbetare intervjuas alltid. Åhléns uppger att de genomför riskanalyser av förhållanden i tillverkningen av läderväskor genom att företaget deltar i samarbeten som till exempel LWG. Fair Action har tagit del av en del av Åhléns riskanalys vad gäller tillverkning av läderprodukter. Bland de risker som nämns märks risken för skadliga utsläpp och risk för läderarbetarens hälsa och säkerhet.

Samarbeten och transparens

Åhléns publicerar en kvartalsvis hållbarhetsrapport, förutom en årsrapport. I årsrapporten går bland annat att läsa att företaget under våren 2015 genomfört en utbildning i New Delhi tillsammans med LWG för att öka förståelsen för de krav företaget ställer

34. Business Social Compliance Initiative är ett företagsinitiativ med syftet att genom samarbete verka för mer hållbara leverantörskedjor. BSCI har ca 1 900 medlemsföretag och en gemensam uppförandekod: <http://www.bsci-intl.org> (161025)

35. Social Accountability International är en internationell standardiseringsorganisation: <http://www.sa-intl.org/index.cfm?fuseaction=Page.ViewPage&PageID=937> (161018)

på läderleverantörer och garverier.³⁶ Åhléns leverantörslistor är inte offentliga. Ulrika Fernstedt, CSR-utvecklare:

-Vi har i dagsläget inte en offentlig leverantörslista. Detta främst på grund av att vi behöver utveckla våra IT-system för att underhållet av data gällande leverantörer ska fungera effektivt. Principiellt vill vi vara transparenta gällande leverantörer och delar med oss av information på förfrågan.

Åhléns kan inte ge besked om när leverantörslistan kan vara offentlig.

Miljö

Företaget uppger att alla deras läderväskor är kromgarvade. Företagets RSL är framtagen tillsammans med ett globalt ackrediterat laboratorium. Kraven baseras på europeiska lagkrav men går enligt Åhléns längre än lagstiftningen. Listan avser samtliga företagets leverantörer av egna märkesvaror. Åhléns kommunicerar listan till sina direktleverantörer men också till garverier. Att reglerna efterlevs kontrolleras med hjälp av stickprovskontroller.

---

36. Åhléns, Hållbarhetsrapport 2015 (2016), sida 23: https://issuu.com/ahlens/docs/ahlens_hallbarhetsrapport_2015_sing (161031)

Analys och rekommendationer

Krom och arbetsmiljö

H&M är det enda företaget som uppger att de säljer kromfria läderväskor medan både Indiska och VRG har läderväskor där antingen huvudgarvningen eller eftergarvningen är vegetabilisk. Fair Action ser positivt på att H&M har målet att fasa ut krom. Förutom att arbeta för att fasa ut krom uppmanar vi alla företag, inklusive H&M, att följa upp läderarbetarnas tillgång till och användning av skyddsutrustning samt garveriernas kemikaliehantering. Som en del i det arbetet är det viktigt att företagen säkerställer att aggressiva inköpsrutiner inte leder till tidspress som gör att arbetare till exempel avstår från att använda skyddsutrustning. Att läderarbetare pressas av osäkra arbetsvillkor visar CYS (Change Your Shoes) rapport från oktober i år där arbetare uppger att de väljer ackord framför månadslön för att den fasta lönen inte är tillräcklig att försörja sig på³⁷. En uppförandekod visar vilka krav ett företag ställer på sin tillverkning men den är också en möjlighet att signalera vilka särskilda problem ett företag ser i en specifik bransch. Det är därför viktigt att en dokumenterat problematisk process som garvning lyfts fram i företagets policydokument. Hållbarhetsarbetet vad gäller läderprodukter fokuseras i dagsläget främst på miljö och djurhållning, vilket inte är tillräckligt. Ett positivt undantag är att H&M inte bara har en begränsningslista för substanser i slutprodukten (RSL) utan också en lista som begränsar ämnen i produktionen (MRSL). Det är något Fair Action uppmanar

de andra företagen att ta efter. Fair Action vill också se fler och skarpere policys som innefattar krav på en dräglig och säker arbetsmiljö för garveriarbetarna, det är inte minst viktigt då den dominerande certifieringen inom området, LWG (Leather Working Group) inte har som huvudsyfte att säkerställa detta.

Relationen till leverantörer

Att visa leverantörer att du som köpande företag är en partner att lita på och att du är villig att bidra till lösningar på de systematiska problemen inom sektorn är en förutsättning för en hållbar läderindustri i framtiden, det menar bland annat Kasheful Hoda. Enkätsvaren visar att hälften av relationerna mellan företagen och deras direktleverantörer är av kortsiktig karaktär (kortare än fem år). I en granskning av europeiska skoföretag uppgav företagen att de i genomsnitt har en långsiktig relation med 63 procent av sina direktleverantörer. Euro Sko uppger i samma undersökning att de har en långsiktig relation med 80 procent av sina 159 direktleverantörer.³⁸ Direktleverantören är det första steget mot full transparens i resten av leverantörskedjan och för full insyn krävs ett ömsesidigt förtroende som byggs upp över tid. En siffra runt 80 procent är enligt Fair Action både möjlig och eftersträvarsvärd för företagen i vår undersökning. Trots vikten av partnerskap och långsiktighet i relationen till sina leverantörer är leverantörskontroller en viktig del av hållbarhetsarbetet, inte bara för att upptäcka problem utan också för att

37. Change Your Shoes, Walk a mile in their shoes (2016), sida 25: http://fairaction.se/wp-content/uploads/2016/10/indiaReportEN_korr4.pdf (161024)

38. Change Your Shoes, Trampling workers' rights underfoot, Julia Spetzler (2016): <http://fairaction.se/wp-content/uploads/2016/06/BRAND-ASSESSMENT-Mindre.pdf> (161024)

lära sig mer om branschen. Det är därför glädjande att tre av fyra företag utför kontroller av garverier. Fair Action uppmanar VRG att följa de andra företagens exempel.

Transparens

Fair Action är förvånande att H&M väljer att inte offentliggöra antalet leverantörer av läderväskor vilket de övriga företagen gör. Vi har svårt att se hur detta hänger ihop med att H&M offentliggör alla direktleverantörer och strategiska leverantörer i andra led på sin hemsida. De företag som inte offentliggjort sina leverantörer har olika syn på att göra detta i framtiden. Indiska anger affärsmässiga skäl medan Åhléns anger tekniska huvudorsaker till varför man inte gör det idag. Fair Action uppmanar Indiska, Åhléns och VRG att sälla sig till de företag som offentliggör sina leverantörer för att på så sätt bidra till transparens i branschen som helhet. En viktig aspekt av att vara transparent är att dela med sig av utmaningar. Här sticker H&M och Indiska ut i enkätsvaren genom att lyfta fram exempel. H&M nämner korttidskontrakt som en avvikelse man upptäckt vid kontroller. Stora delar av tillverkningsindustrin går mot en större andel tillfälliga anställningar som skapar otrygghet och begränsad tillgång till välfärdssystem. Det har Fair Action uppmärksammat i rapporten A short term solution³⁹. Det är viktigt att samtliga företag har en strategi för hur de hanterar otrygga anställningar som korttidskontrakt och ackordsarbete, i synnerhet i läderbranschen som har många informella inslag.

Indiska nämner svårigheten att säkerställa att de hudar de använder kommer från de 18 regioner i Indien där slakt av kor är lagligt. Fair Action tycker det är bra att Indiska uppmärksammar sökbarhet av läder och uppmanar dem att tillsammans med andra köpare och affärspartners hitta effektiva metoder för att komma tillrätta med problemet. En tänkbar partner är H&M som i sitt enkätsvar uppger att de arbetar tillsammans med andra aktörer för att komma tillrätta med just sökbarhet. VRG uppger att de inte hittat avvikelser mot sin uppförandekod och kan inte ange specifika utmaningar inom branschen. Enligt Fair Action finns det an-

ledning att ifrågasätta om företaget har processer för att identifiera och ännu mindre lösa problem överhuvudtaget. Med tanke på de väldokumenterade problem som finns i läderbranschen är det svårt att tro att det inte finns problem även i VRG:s leverantörskedja. Ett särskilt allvarligt problem som är väldokumenterat inom läderindustrin är de låga lönerna, inget av de fyra företagen uppmärksammar det som ett särskilt problem i leverantörskedjan för läderväskor.

Både H&M och Åhléns hållbarhetsrapporterar offentligt, Åhléns kvartalsvis vilket ger en betydligt bättre insyn i företagets hållbarhetsarbete än det årliga nedslag som en årsrapport är. Att företag som säljer egna läderprodukter redovisar branschens utmaningar offentligt borde vara en självklarhet. Vi uppmanar därför VRG att börja hållbarhetsrapportera och Indiska att lyfta fram läderproduktion i sin första hållbarhetsrapport som enligt företaget kommer i vår.

Samarbeten och arbetarrepresentation

H&M väljer att lyfta fram samarbeten med andra aktörer som en viktig del av arbetet med riskhantering vilket Fair Action ser som positivt. Fair Action vill dock understryka vikten av att läderarbetare är representerade i dessa initiativ då de är de faktiska problemägarna och ofta sitter på lösningar. LWG som spelar en viktig roll i både H&M:s och Åhléns hållbarhetsarbete vad gäller läder saknar till exempel deltagande av arbetarrepresentanter i beslutande ställning. Den egna globala riskanalys som H&M uppger att de genomfört är inte offentlig vilket gör det omöjligt för Fair Action eller någon annan att bedöma om arbetarnas erfarenheter är en del av analysen. Ett annat samarbete H&M lyfter fram är ett utbildningscenter för fabriksledning och arbetare i Bangladesh. När nu garverier i Bangladesh är på väg att flyttas, till en förhoppningsvis mer miljövänlig plats i Dhaka, vore det en god idé att överväga att lyfta embargot företaget har mot läder från landet och istället utbilda arbetare och fabriksledning. Bangladesh är ett land där H&M har en stark röst, en röst företaget kan utnyttja för att lyfta landets garveriindustri. Fair Action ser positivt på H&M:s globa-

39. Fair Action, A short term solution, Moa Kärnstrand (2015): http://fairaction.se/wp-content/uploads/2015/09/A-Short-Term-Solution_Fair-Action.pdf (161024).

la ramavtal som permanentades i september 2016⁴⁰ men ser också en brist i transparens i resultaten av avtalet. Fair Action hoppas att transparensen ökar och att vi inom kort ser konkreta resultat i form av exempelvis högre löner och trygga anställningar.

40. Union to Union, H&M:s globala ramavtal blir permanent (160930): <http://www.uniontounion.org/hms-globala-ramavtal-bliir-permanent> (161018)

Rekommendationer till företag

- Säkerställ att krom 3 inte omvandlas till krom 6 i garvningsprocessen. Ha en plan för att minska kromanvändningen. Involvera leverantörer i processen och kommunicera att ni är en långsiktig affärspartner som vill bidra till en säkrare arbetsmiljö.
- Verka för att arbetare och arbetsledning på leverantörsfabriker och garverier genomgår fler utbildningar i arbetsrätt (t ex löner och organisering) och arbetsmiljö (t ex skyddsutrustning och krom). Lyft fram utsatta grupper som unga kvinnor och migrantarbetare.
- Utför systematiska kontroller av garverier i leverantörskedjan och bli en aktiv långsiktig partner som bidrar till en renare garveriindustri. Ta kontakt med och inkludera garveriarbetare i detta arbete.
- Kartlägg lönenivåer i leverantörsfabriker och garverier. Vid behov justera priser för att möjliggöra att arbetare erhåller minst en levnadslön för en normal arbetsvecka på 48 timmar.
- Fokusera på otrygga anställningar som korttidskontrakt och ackordarbete och justera vid behov era inköpsmetoder för att minska kraftiga ordertoppar och osund övertid.
- Ta kontroll över leverantörskedjan. Kräv sökbarhet av era leverantörer och bidra till lösningar om system för sökbarhet inte finns på plats.
- Öka transparensen i leverantörskedjan. Dela utmaningar, lösningar och konkreta resultat för att bidra till en mer hållbar läderindustri. Kräver ni transparens från leverantören måste ni vara transparenta själva.
- Bygg nätverk i producentländerna av ideella organisationer och fackföreningar för att få kontinuerlig och trovärdig information om tillståndet på fabriker och garverier.

Rekommendationer till konsumenter

- Uppmärksamma problemen inom läderindustrin genom att ställa frågor på företagets sidor för sociala medier.
- Fråga efter och välj i största möjliga mån de miljövänliga och/eller socialt hållbara alternativ som finns, t ex väskor som är helt eller delvis vegetabiliskt garvade.
- Fråga var lädret kommer ifrån. Vet de inte, kräv att de tar reda på det.
- Fråga vilka löner arbetarna har och vilka problem de har i sin arbetsmiljö. Kan de inte svara, tipsa om den här eller andra rapporter i ämnet.
- Fråga vilken miljöpåverkan väskan du tänkt köpa har.
- Fråga efter företagets uppförandekod och vilken policy de har gällande levnadslön.
- Fråga om väskan du tänker köpa innehåller något av ämnena på REACH:s kandidatlista.
- Gå med i en organisation som arbetar för socialt- och miljömässigt hållbar produktion för att på så sätt hålla dig uppdaterad om vad som händer i branschen.

**BLI MEDLEM I FAIR ACTION,
SÄTT IN 100 KRONOR PÅ
PLUSGIRO: 246017-8 ELLER
BETALA VIA SWISH: 1231222256.**

Källförteckning

Enkät svar och mailkorrespondens:

Elfors, Maria, kvalitét och hållbarhetschef, Indiska, enkät svar (160829), mejlkorrespondens (160902-1010)

Fernstedt, Ulrika, CSR-utvecklare, Åhléns, enkät svar (160829), mejlkorrespondens (160901-1011)

Hoda, Kasheful, verksamhetschef RISE Bangladesh, mejlkorrespondens (161011)

Isaksson, Ulrika, presstalesperson, H&M, enkät svar (160829), mejlkorrespondens (160901-1017)

Olivensjö, Kicki, inköpschef, Venue Retail Group, enkät svar (160829), mejlkorrespondens (160831-1012)

Intervjuer:

Hoda, Kasheful, verksamhetschef RISE Bangladesh, telefonintervju (150521)

Lindström, Åke, produktionschef Tärnsjö Garveri AB, intervju (140328)

Rydin, Stefan, verksamhetschef Nordeconsult AB, intervju (160922)

Hemsidor:

Business & Human Rights Resource Centre:
<https://business-humanrights.org/en/un-guiding-principles> (161019)

European Chemicals Agency:
<https://echa.europa.eu/> (161018)

Fair Wage Network:
<http://www.fair-wage.com/en/who-we-are-menu/introduction.html>
(161018)

H&M:
<http://about.hm.com/sv/investors/the-share/shareholders.html>
(161018)

IF Metall:
<http://www.ifmetall.se/forbundet> (161018)

Indiska:
<https://indiska.com/foretagsfakta> (161018)

IndustriAll:
<http://www.industrialunion.org/> (161018)

Kemikalieinspektionen:
<http://www.kemi.se/reach> (161018)

The Leather Working Group:
<http://www.leatherworkinggroup.com/> (161018)

Research Initiative for Social Equity (RISE Society):
<https://risebd.com/> (161018)

SAE International:
<http://standards.sae.org/ams3500g/> (161018)

Shift:
<http://www.shiftproject.org/what-we-do/business-learning/> (161018)

Social Accountability International:
<http://www.sa-intl.org/index.cfm?fuseaction=Page.ViewPage&Page-ID=937> (161018)

Solidaridad Network: <https://www.solidaridadnetwork.org/> (161102)

Swedish Shoe Environmental Initiative:
<https://ssei.se/> (161018)

Venue Retail Group:
<http://venueretail.com/investor-relations/aktien/aktieagare/> (161018)

The ZDHC Foundation:
<http://www.roadmaptozero.com/about/> (161018)

Åhléns:
<http://www.ahlens.se/> (161031)

Rapporter:

Change Your Shoes,
Trampling workers rights underfoot, Julia Spetzler (2016)

Change Your Shoes, Walk a mile in their shoes,
Vaibhaav Raj, Shashi Kant Prasad och Anton Pieper (2016)

Fair Action, I samma fotspår?, Charlie Aronsson (2014)

Fair Action, A short term solution, Moa Kärnstrand (2015)

Framtiden i Våre händer, Giftig luksus, Charlotte Ruud Granum (2016)

H&M, Conscious Actions - Sustainability report 2015 (2016)

Åhléns, Hållbarhetsrapport 2015 (2016)

Övriga källor:

Business Insider, These heartbreaking images show what it's like to live and work in one of the most polluted cities on earth, Charles Clark (151009)

The BSCI Code of Conduct (2014)

Dhaka Tribune, Hazaribagh tanners to pay Tk10,000 fine daily, Ashif Islam Shaon (160718)

Dhaka Tribune, Rawhide smugglers active in bordering areas, Hedait Hossain Molla (160911)

Dhaka Tribune, Rawhide sold at lowest prices (160916)

European Chemicals Agency, Background document to the Opinion on the Annex XV dossier proposing restrictions on Chromium VI in leather articles (2012)

H&M Sustainability Commitment (2016)

The India Express, The states where cow slaughter is legal in India (151008)

Indiska Magasinet's Code of Conduct (2015)

Union to Union, H&M:s globala ramavtal blir permanent (160930)

Venue Retail Group, Code of Conduct (2011)

23

UNDER
HUDEN

Ringvägen 80
118 60 Stockholm
info@fairaction.se

